

Musa Xanbabazadə,
filoloq-ədəbiyyatşünas

"Qıl körpüsündə rəqs"(Bakı "Ecoprint- 2014) tanınmış yazıçı-dramaturq Qafar Cəfərlinin on ikinci kitabıdır və bu kitab, eyni zamanda, dramaturqun poetik axtarışlarının qədirbilən oxuculara ədəbi-bədii təqdimatı və xitabıdır. Nəfis tər-

tibatlı bu topluda dramaturqun "Qıl körpüsündə rəqs", "Tanrı əmanəti", "Şəhid bayraq" dramları və habelə "Gülgezi", "Yaşamaq eşqi", "Tənha qadın", "İntihar", "Penco-penco", "Tost" və "Fateh" hekayələri yer alır. Həm pyeslərin, həm də hekayələrin mövzusu müasir həyatdır, bugünkü mövcud realiaqları müharibədir, narkomaniyadır, sosial ağır və dərdlərdir və bütün bunları müəllif obrazların həyatında, mübarizə və mücadilələrində real, canlı, təbii dialoqlarda əks etdirir.

Tarix etibarilə "Tanrı əmanəti" dramaturqun ilk pyesidir, 10 may - 14 avqust 2023-də yazılıb və oxucuların ixtiyarına verilib.

Dramın qəhrəmanları ikiqütblüdür: mənəviyyatçılar, maddiyatçılar.

Mənəviyyatçılar qütbündə Xəyalə, Solmaz, Nüsrət, prokuror, polis rəisinin müavini Əli Zaminli durur.

Maddiyatçılar qütbünü təmsil edir Rafiq Kazımov, onun oğlu Elşad, Xəyalənin atası Kərim kişi, Xəyalənin bacıları Kübra və Şəfiqə. Birincilər (mənəviyyatçılar) haqq-ədələtin yolçularıdır. Əxlaq və namus keşikçiləridir. Doğruluq və dürüstlüyün bəkçiləridir. Mənəvi yüksəlişin, mənəvi tərəqqinin xidmətçiləridir. Maddi üstünlüyə can atmırlar. Gün-güzəranına haram qatmırlar. Yaddırlar yalançılığa, saxtakarlığa, rüşvətbazlığa. Qənimdirler yaltaqlığa, məddahlığa, sərəvətbazlığa. Bu ali və uca keyfiyyətləri dramda daha çox Xəyalə özündə ehtiva edir. Xəyalə bütün bu mənəvi zənginlikləri daşıyıcısıdır, qoruyucusu və ötürücüsüdür. Və başı bəlalər çəkmiş bu obrazın ömür yolu, xarakteri, dünyabaxışı, cəmiyyətə münasibəti daha çox dramın Xəyalə-Solmaz, Xəyalə-Zaminli, Xəyalə-Rafiq, Xəyalə-Şəfiqə, Xəyalə-Kərim xətlərində açılır. Hər xətt bu və ya digər dərəcədə Xəyalənin ömür yoluna, uğur və uğursuzluqlarına, günah və günhasızlıqlarına, qonum-qonşulara münasibətlərinə, qabarma və büdrəmələrinə güzgü tutur və Xəyalə həyatının ən mühüm nöqtələrinin üzə çıxmasında və işıqlandırılmasında vasitəçilik edir.

"Tanrı əmanəti" əsərinin ən dramatik, ən gərgin səhnəsi dramın 4-cü şəklidir-Zaminli-Xəyalə xətti. Bu şəkli şərti olaraq "Xəyalənin etirafı"nda adlandırmaq olar.

Dramın həm 4-cü, həm də digər şəkillərində hadisə və epizodlarda aparıcı qəhrəmandır Xəyalə. Aydınlaşdırıcı- izahedici obrazdır Xəyalə. Ziddiyyət və düynələrin açılmasındır Xəyalə. Dərd heykəli, dərd abidəsidir Xəyalə. Kərim kişi, Kərim od-ocağının sarsılmaz iradəsidir Xəyalə. Dramın gizli və qaralıq güşələrini işıqlandıran həqiqət carçısıdır Xəyalə. Özü

haqqında, öz həyat bioqrafiyası haqqında doğru-dürüst bilgiçidir Xəyalə. Sosial dərdlərə, məişət ağrılarına dözümlü-səbrlidir Xəyalə. Dərd-ağrılar, ehtiyac və möhtaclıqlar doğmalarını (atasını, bacı-qardaşlarını) sıxmasın, həyat və yaşamaq isteklərini yelə verməsin deyibən alverə qurşanır, Dağıstan bazarlarında pul-para qazanaraq Qapanlı kəndinə- özizlərinə göndərir. Xəyalə "Anam bu dünyadan köçəndə 16 yaşım təzəcə tamam olmuşdu.

İki kiçik bacımı, körpə qardaşımın və atamın qulluğunu tutmaq mənim boynuma düşürdü. Xadimlik edir, evdə dərziliklə, həyat-bacada əkin-biçinlə məşğul olurum. Atamın tüfeyli və əyyaş olması da mənim üçün böyük dərd idi. Həyatımın bir neçə ili beləcə keçdi. Artıq bacılarım Kübra və Şəfiqə atamın və qardaşımın qulluğunu tuta bildirdilər." (səh.82)

Öz-özünün ittihamçısı, intiqamçısıdır Xəyalə. Özünün, öz cinayət və qəbahətlərinin mərdmərđanə etirafçısıdır Xəyalə. Etiraflarında böyükdür, ucadır- qəlibidir Xəyalə. Xəyalənin hünərvəliyyə, fədakarlığına yeni bir şeiriyyət, yeni bir tərəvət gətirir etirafı. Etiraflarında saflaşır- bül-lurlaşır Xəyalə. İftixarlaşır- qürurlaşır Xəyalə. Etiraflarında məsumlaşır, ilkinləşir, əsilləşir, gözəlləşir Xəyalə. Bacılarının

(Kübra və Şəfiqə) bakirəliyyə təcavüz edən Rafiqi cəzalandırmaqda Xəyalə məğrurdur, şahənə-mərdənədir, erkək tinətli, aslan təbiətli. Sevinir-öyünür ki, vətən qızlarının xoşbəxtlik və səadətini əllərindən alan bir alçağın, bir meşşanın, bir maddiyat əsirinin həyatına son qoyduğuna, bir vəhşi ehtirasçının canavar gözələrini ovduğuna, yeni Rafiqi o dünyaya yola saldığına: "Xəyalə birdən divar dibindəki yanar qaz sobasını görür. Aşağı əyilib sobanın kranını burub söndürür, sonra kranı təzəzdən açır. Sobadan çıxan qazın əvvəl fişlitsi eşidilir. Qazın iyindən Xəyalə yaxası ilə burnunu tutur. Qapıya tərəf iki addım atır, geriye dönür, xorultu ilə yatan Rafiqə tūpurub qapıya addımlayır" (səh.89-90)

4-cü gəlişin ən dramatik səhnəsidir iki doğma bacının-Xəyalə ilə Şəfiqənin söz çarpışması, söz dartışması. Bu səhnə, eyni zamanda, Əxlaqla Əxlaqsızlığın, Mənəviyyatla Mənəviyyatsızlığın, Xalisliklə Naqisliyin üz-üzə dayanması, qənşər-qənşərə açıq döyüşü-savaşdır. Xəyalə Əxlaqın, Mənəviyyatın, Xalisliyin yolçusudur. Şəfiqə Əxlaqsızlığın, Mənəviyyatsızlığın, Naqisliyin qoçusudur. Pula-paraya yığıldı Şəfiqənin qadın sevgisi və bu sevgi nəhayətdə dönüb oldu bir döşəmə əsgisi. Şəfiqə

"Əl çək yaxamdan, mən öz istəyimlə onunla (Rafiqlə-M. X) yatmışam. Can mənimdir, özüm bilərəm. Bu gün-sabah uşağımı doğaram, canı çıxar, uşağımı saxlayar" (səh.93) deyəndə Xəyalə: "Demək, sən bilə-bilə etdin,hə? Demək, sən bilə-bilə ailəmizi ləkələdin, hə? Alçaq, sən bizi məhv elədin. Sən iyərəncən, sən murdar-san"(səh.94) deyərək Şəfiqənin üstünə cumub üzünə bir şillə çəkir. Saçından tutub yerə yığır. Əv-

vələ əlləriylə boğazından tutur. Sonra baş yaylığını çıxarıb boynuna dolayır və qışqıra-qışqıra var gücü ilə yaylığı sıxmağa başlayır.

Onu da qeyd edim ki, "Tanrı əmanəti" dramındakı Xəyalə-Şəfiqə xətti böyük dramaturqumuz Hüseyn Cavidin "İblis" faciəsindeki Arif-Vasif xəttini xatırladır.

Hər iki xətdə mübarizə doğmalar arasında cərəyan edir. "Tanrı əmanəti"ndə yüksək əxlaq və mənəviyyət sahibi Xəyalə əxlaqsızlıq və mənəviyyatsızlıq mücəssəməsi Şəfiqəyə qarşı çıxır, bacısının itirilmiş əxlaq və namusunun intiqamçısı olur. "İblis" -dəki qardaşlar isə "Bulsa hər kəs babanın qatili, bil ki, məmnun edər ancaq o məni" deyən Rənaya sahiblənmək uğrunda duələ çıxırlar və duelin sekundantı da, təşkilatçısı da İblisdir. İblis quraşdırdığı bu oyuna çox sevinir və Hüseyn Cavid İblisin bu sevincini belə ifadə edir: "Nə tühaf !" Bir ananın övladı, bilmədən bir-birinin cəlladı." "Tanrı əmanəti"ndə isə savaşın nə sekundantı var, nə də təşkilatçısı. "İblis" də Vasifi Arif tapaça ilə qətlə yetirir, "Tanrı əmanəti"ndə Xəyalə Şəfiqəni boğub öldürür.

Dramaturq Qafar Cəfərli bacısını boğub öldürən Xəyalənin mənəvi-psixoloji sar-sıntılarını, ruhi-əxlaqi iztirab və təbəddülatlarını, haldan-hala düşməsinə, özünə gah haqq qazandırmasını, gah da peşamlıq çəkdiyini mahircəsinə əks etdirir. Dinləyək Xəyalənin Zaminliyə etirafını: "Qucağımda böyüyən bacım(Şəfiqə nəzərdə tutulur-M.X) gör mənə nə deyirdi. Ömrümü qurban verdiyim, həyatın bütün ləzzətlərini əlimin arxası ilə itələyib gecə-gündüz bilmədən ailəm üçün çalışmışımın əvəzi idi mənə deyilənələr. Alahdan ölüm istədim. Bəli, mən ölmək istəyirdim. Mənim ən layiqli cəzam ölüm idi. Hövllü həyətə düşdüm. Ani olaraq necə ölməyi fikirləşdim. Dəli kimi ətrafa baxırdım. Birdən bağın yanındakı su quyusunu gördüm. Ucadan "Mən ölməliyəm, mən ölməliyəm"-deyib quyuya tərəf qaçdım. Quyuya biriki addım qalmış məni kimse qucaqladı və ikimiz də yerə sərilidik. Bu, qardaşım Sahib idi. Yerə oturub var səsimlə bu həyata, bu taleyə qarşıya yağdırırdım. Qucağımda böyüyüb, indi isə əllərimlə qətlə yetirdiyim nakam bacıma nalə çəkib ağlayırdım" (səh.96)

Haqq-ədələt keşikçisi Əli Zaminliyə Xəyalənin digər bir etirafını dinləyək: "...Doğma bacımı boğub öldürmüşdüm. Gecəni meyidin yanında uzanıb qaldım. Səhər tezdən polisə xəbər verdim. Məni polisə apardılar və o, getməklə evimdən on il ayrı düşdüm. İstintaq vaxtı müstəntiq mənə dedi ki, Rafiqi istintaqa cəlb edə bilməyəcəklər, çünki onu evində qazdan boğulmuş vəziyyətdə tapıblar. Bundan sonra içim rahatlandı: ailəmizin üstündən namus ləkəsini silmişdim o an özümü dünyanın ən xoşbəxti hiss edirdim. Rəis, bilirsən bu nə qədər xoş bir duyğudur? Bunu yaşayanlar daha dəqiq başa düşər. (səh.100-101)

(ardı 12-ci səhifədə)

Hifz edək Tanrı əmanətini

(əvvəli 10-cu səhifədə)

Xəyalenin digər bir etirafı acı oldu-ğu qəder də şirindir, şirin olduğu qə-der də səmimi: "Bu şərəfsiz(Rafiq Kazimov nəzərdə tutulur-M.X)bizim ailəmizi məhv etdi.

Kübranın meydi Türkmənistanda hamilə vəziyyətdə bir evdə tapıldı. Bilinmədi kim öldürdü, niyə öldürdü? Şəfiqəni mən öldürdüm. Həbsdə olar-kən qadaşım Sahib Rusiyada tutuldu, sonra ölüm xəbəri çıxdı. İnanıram ki, Elşadın(o Rafiq Kazimovun oğludur-M.X)zavalına gəlib. Atam isə namus oduna olmasa da, ailəsinin yaşadığı evin odu ilə yanıb kül oldu"(səh.101)

Xəyalə cinayətlərinin mahiyyət və ağırlıqlarını dərk edir, bəzilərinə peş-mandır, bəzilərinə yox. O, Rafiqi öldürməyinə əsla təəssüflənir, əsla peşmançılıq çəkmir.

Çünki Rafiq və Rafiqkimi ham özələrinin, həm də başqalarının həya-tına, sağlamlığına təhlükə və maneə-dir. Pozur cəmiyyətin normal həyatını bu dələduz və fırıldaqçılar. Zəhərləyir insan taleələrini bu əliyərilər, bu dilia-cılar. Qırılır neçə-neçə insan ömrü bu harınların təmtəraq və dəbdəbəsin-dən, yalançı-hədyançı vədəsindən. Axı bunlar maddiyatçılardır. Qaçırlar dəbdəbəyə, təmtəraqlı həyat tərzinə, qaçırlar varidatı.

Pozurlar haqq-ədələtin pərsəngin. Daidirlər könuəllər ahəngini. Güc-zorakılıq nümayiş edirlər gözəllik və məsul-luq səltənətinə. Qənim kəsi-rirlər insanın səadət və ülviyyətinə. Köklənirlər pulçuluğa. Köklənirlər ya-lana. Qara-qara əlləri tələsir saxta karlığa, tələsir qarət-talana. Doğru-dürüstlərin kül tökürlər gözələrinə. Xal-qa, qonum-qonşuya yox, yalnız gə-rəkdiyərlər özlərinə. Və sonucda basılır-lar qanunlar, gec də olsa, tüpürürlər onları həbsə atdıran qara-qura oyun-lara. Və ya da ki, gəbərirlər qeyrət-canlı bir igidin dağ ağırlı şilləsindən. Və Xəyalə əxlaq və mənəviyyəti çox-dan yoxalmış Rafiq Kazimovun- bir maddiyatçını, bir insan canavarını öldürməkdə özünü təqsirli bilmir, onu öldürməkdə peşmançılıq da keçirmir.

Xəyalə Rafiqi öldürməklə təkcə bacı-larının yox, həm də Rafiqin yirtici tə-bitənin qurbanı olmuş neçə-neçə Kübraların, neçə-neçə Şəfiqələrin də intiqamını almış olur: "Mən Rafiqi öldürdüyümü boyunma almışam, buna peşman deyiləm... Rafiqi görə namusum uğrunda cihad eləmişəm"(səh.102) Xəyalə bacısı Şəfiqəni öldürməsinə peşmandır, bacısından ötrü bağı-başı giryandır. Həttə Əli Zaminlinə xahiş edir ki, polis-in müşayiəti ilə bacısının qəbrini ziyarət etməyə ona imkan yaratsın: "Mən bu günə kimi ürək edib bacım Şəfiqənin qəbrini ziyarət edə bilməmişəm. Üzüm gəlməyi, ayağım gətməyi. Fikir-ləşmişəm ki, Şəfiqə birdən məzar-dan qalxıb mənə yenə ittiham edər. İndi isə bacıma yalnız bağışlanma-ğı xahiş etmək istəyirəm"(səh.104)

Zaminli öz ömrünü amala, məhəb-bətə, qeyrətə fəda edən, haqqından, ömründən könuəllü keçən və insani qüdrətini təsdiqləyən Xəyalenin sə-mimi etiraflarına qəlbən inanır və üzünü Xəyaləyə tutaraq: "...həyatın yazılmamış qanunları var. Mən səni yenidən həbsxanaya göndərə bilmə-rəm. Buna vicdanın yol verməz. On-suz da, cəzanı ikiqat çəkmisən. Çək-diğin əzablar isə bir insan ömrü üçün çoxdur, özü də lap çoxdur. Və bu hal-da verdiyin izahətı dəlil kimi saxla-mağa da mənim haqqım yoxdur.

Xəyalə, sən indi öz həyatını yaşa-malısan. Qalan ömrünü xoş, qayğısız keçirməyini arzu edirəm,...bütün baş verənləri unutmğa çalış. Elə bil ki, bir yuxu idi gördün və keçib getdi. Mən hər an sənə yardım etməyə ha-zırım."(səh.104-105)

Çoxları kimi Xəyalə də Tanrının övladı Tanrının bəndəsi, Tanrının əmanətidir.

Və bu əmanət, eyni zamanda, Tanrının bəşəriyyətə ən böyük səltə-nəti, heç vaxt bitməz-tükənməz sərvətidir. Bu sərvət, bu səltənət toxunulmazdır. Buna həqarət, zor, təzyiqliq, müdaxiləsi yol verilməzdir. Tanrı əmanətini hər kəs faydalı, xeyirli iş-lərdə əritməlidir, bir ömür möhlətində yurdunda, el-obasında güllər-çiçəklər bitirməlidir.

Fəqət insan qəssabları qoymadı-lar Xəyalə Tanrı əmanətini insan kimi yaşasın. Qoymadılar Xəyalə bu Tanrı əmanətini göz bəbəyi kimi qorusun. Sosial həyat və bu həyatın ağırlıqları əzdi Xəyalenin ruhunu. Əritdi Xəyalə-nin gənclik odunu. Sındırdı Xəyalenin qürurunu və nəhayət, Xəyalə məcbur qaldı və əl atdı qana çalxadı Tanrı əmanətini- Tanrının yaratdığı bəndələri. Ömür payını ehtiyaclarda əritdi Xəyalə. Ömür payını öteri-köçəri həyat yollarında salıb itirdi Xəyalə. Təəssüflənir Xəyalə ömür payının gərəksizliyinə, kəsərsizliyinə. Təəssüflənir Xəyalə ömür payının səmərəsizliyinə, dəyərsizliyinə. Təəssüflənir Xəyalə el-obaya bu ömürdən bir əmanət, bir yadıqar qalmadığına və bu ömrü köksünə basıb xalqı-na-millətini saz kimi çalxadığına: "Tanrı hər kəsə bir ömür payı ayırır, amma onu əmanət verir bizlərə.

Deyir ki, sənə bu işiqli dünyanı bəxş etdim, get necə bacarırsan, yaşa. Bəs biz bu yaşamağı bacarır-mı? Tanrının əmanətini qoruya bili-rim? Yox deyirəm mən. Tanrı verən bu ömrü boşuna xərcləyirik, Çünki minnətsiz, vəzətsiz verilib bizə, baha-sına pul vermədən hədiyyə almışığı bu ömrü"(səh.102)

Haqqın-ədələtin, insan hüquq və azadlıqlarına ayıq-sayıq keşikçisidir Əli Zaminli- o atəş ürəkli, o atəş dilli, o polad biləkli, o dürüst əlli. Amansızdır əliyərilər, el-obaya xor baxanlara, talan-qarətə işiqlə yandıranlara, insaf-mürəvətənin gözələrindən pərdə asdıranlara. Amansızdır sırası vətəndaşları alçaladırlar, onların əxlaq və mənəviyyətlərinə qəsd edənələrə, mü-qəddəs qanunlara zidd gədənələrə. Təcrübəli-səriştəlidir. Peşəsinin vur-ğunu, mahir bilgisidir. Birbaşə cina-yət hadisəsinin (hadisələrinin) açıl-ması məşğul olur. Cinayətin(cinayət-lərin) başvermə səbəblərini bütün in-cəlik və təfərrüatları ilə öyrənir. Qorx-mazdır, cəsurdur. Təpədən-dırnağa-dək qürurdur. Qətiyyətli, inamlıdır. İnanır ki, təhqiqat prosesində kiçik bir əyinti, yalnızlıq belə qanunların ailli-yinə kölgə salır, cinayətkarı ya həbsə göndərir, ya da azadlığa. Mərhəmətli və insafıdır. Fəaliyyətində yazılmamış qanunların hökmünü dinləməyi bacarır, yəni vicdanını səsine qulağı asır. Zaminlinin xarakterini səciyyə-ləndirən yuxarıdakı fikirlər dramın Za-minli-Nüsrət, Zaminli-Solmaz, Za-minli-Prokuror, Zaminli-Xəyalə xəttlərində öz dolğun bəddi ifadəsini tapır. Bu xəttlərdə dramaturq Zaminlinin ar-zu və əməllərinin böyüklüyünü və in-sanlığını qısa, lakin dolğun dialoqlar-da ələ canlandırır ki, o, oxucuların nə-zərində təmiz, kristal şəxsiyyət kimi ucalır. Bu baxımdan Əli Zaminli öz paqon sələfləri ilə-Xalq yazıçıları Sü-leyman Rəhimov Mehmani, Mehdi Hüseynin Fərhad Kamalovu, İlyas Əfəndiyevin Çahangiri ilə eyni cərgə-də dayanmağa layiqdir. Hər dörd su-rət humanizmin və qanunçuluğun ifadə-sidir, öz xalqının-millətinin aludəçisidir. Bu dörd surətində dördü də en dol-aşığıq düşünləri açmaqda mahirdir,

vəzifəsini vicdanla, dəqiqlik və məsu-liyyətlə yerinə yetirir, döyüş-savaşlar-dan üzuağı və alınacağı çıxır.

Dramaturq Qafar Cəfərli ictimai ədalətsizliyin, ağır sosial durumun qurbanları sayır Kübranı, Şəfiqəni, Sahibi... Pulçuluğun ağıqlığı etdiyi bir cəmiyyətdə onların ömürləri kama çatmadan qırılmazdı, ömür günəşləri vaxtsız qaralmazdı əgər mərhəmətli-insafılı olsaydı yandaşları. Bəlkə də, onların axmazdı acı göz yaşları, əgər onları bağına bassaydı yurdun və-təndaşları. Bu arxasız yavrular nə ata-ana nəfəsilə isindilər, nə qohum-əqrəba ocağında qızındılar, nə də hö-kümət qayğısında böyüdülər. İstisi-mar etdi onları maddiyatçılar. Təca-vüz etdi namuslarına varidatçılar.

Bu dərdərdlər süründülər təkbə-sinə, böyüdülər özbaşına və sonda

da boğuldular göz yaşına. Nə bir xati-rələri qaldı, nə nişanələri, nə də arxa-larıyca göz axıtdı annələri. Kasıblıq-yoxsulluq, əhətiq-möhətiqlər uddu, uddu bu köməksiz yavruları. Onlara əl uzatmadı yurdun pul-paralı gavur-ları.

Dramda Nüsrət-Solmaz-Xəyalə xətti öz təbiiliyi, öz koloritliliyi seçilir. Bu xəttin daşıyıcıları bir-birilə yaxın qonşuluq münasibətindədir, bir-biri-nə can deyib can eşidir, çətin gündə, dar ayaqda bir-birine arxa-dayaq dur-ur. Xəyalenin atasının yas mərasimi-nin Nüsrət kişinin həyətində keçiril-məsi elə bu xoş və səmimi münasi-bətin ən bariz örneyi, ən bariz nümu-nəsidir. Dramaturq Nüsrət-Solmaz xəttlə demək istəyir ki, Azərbaycan cəmiyyəti yalnız Rafiq Kazimov kimi xalqa-millətə laqeyd və biganələrdən ibarət deyil. Bu xalqın Nüsrət və Sol-maz kimi minillik ənənəyə bağlı övlad-ları da var ki, onlar gərəklili məqam-larda bu ənənə və gələnləri ləya-qətlə yaşadı və bu gələnləri tək-millətdirə-təkmillətdirə sabahlara daşıyırlar.

Bu dramatik paralelləri görən oxu-cu Rafiqkimi təpikləyir, Nüsrət və Solmaz kimi təpikləyir.

Dramaturq Qafar Cəfərli dramda belə bir həqiqəti bir daha yada salır ki, hər hansı fərdin təbiiyyəti onun-məsəlində cəmiyyətlə bərabər valideynlə-rin də rolu müstəsna. Ailə, ata-ana fərdin (oğlan olsun, ya qız) ilk təbiiyyə-çisi-müəllimidir, ilk mürşidi-xocasıdır, ilk bənnası-memarıdır. Fərdin (övlad-ın) faciəsi onda başlayır ki, ata-ana naqisdir, eyibli- qəzalıdır, əxlaq və mənəviyyəti şikəstdir və bu şikəstlik övladın əyir belini, işdən-gücdən so-yudur ayağını-əlini və bu əyri uşaq düşür cəmiyyətdə əyirəlin əlinə. Uyur, yamanca uyur əyirəlin fitnəsi-nə-feline. Kərim kişi əyyaşılığa-sər-xoşluğa, müftəxorluğa qursanmasay-dı, vaxtında balalarına diqqətli-qayğı-lı olsaydı, bəlkə də, balaları (Kübra, Şəfiqə, Sahib) öz taleələrini Rafiq Ka-zimov kimi bir qansıza tapşırmaq və Rafiqin fəlakətinə basılmazdı. Baş-ı daşdan-daşa dəyəndən, balalarını bir-bir itirəndən sonra Kərim kişi Şə-

fiqenin meyidinə yaxınlaşır, qızının başını dizləri üstünə alır, hönkür-hönkür ağlayır və balalarının ölümün-də özünün günahkar olduğunu acı-acı etiraf edir: "Şəfiqə, qızım, atan səni çağırır, aç gözələrin, mənəm ba-lam. Danış mənimlə, danış bu bəd-bəxt atanla, bu şərəfsiz atanla. Mən sənəni həyatını məhv elədim. Bacın Kubra da mənim badım getdi. Xəya-ləm də bədbəxt oldu. Bağışlayın mə-ni, balalarım. Adım ata oldu, amma heç birinizə atalıq edə bilmədim. Et-diklərimin cəzasını Allahım mənə göstərmiş, mən səfeh anlamırdım. Budur, balamın meyidi atanın quca-ğında... Qızlarım, mənə cənnəti nəsib etmək üçün dünyaya gəldiniz, amma mən cəhənnəmi seçdim. Mən elə cə-hənnəmə də layiqəm. Mən ölməli insa-nam. Allahım, mənə elə burda-na-kam balamın meyidi üstə öldür. Öldür mənə. (səh.219) Bu, yanlış tərbi-yənin, bu bədbəxt və şərəfsiz atan-ın gecikmiş etiraflarıdır. Dramatur-q Kərim kişinin dilindən səsləndir-di bu etiraflar keçmişə yox, bugü-nün və sabahın gənc ata-analarına ünvanlanır. Dramaturq bu etiraflarda demək istəyir ki, ey gənc ata və ana-lar! Övladlarınızı mərdlik-qəhrəman-lıq, sarsılmazlıq-əyilməzlik ruhunda tərbiyə edin, elə tərbiyə edin ki, onlar haqqa çiyin versin, doğruluq-dürüst-lüyün yanında yer alsın, köləlik və mütiliyi özlərinə yaxın buraxmasınlar. Övladlarınız qul-kölə ruhunda böyü-sələr, didər-parçalayar onları sabahın Rafiq və Elşad Kazimovları-humaniz-min, insansevərliyin, yüksəliş və tər-reqqinin paslanmış buxovları.

"Tanrı əmanəti" xoşbəxt sonluqla bitir. Uzunmüddətli müayinə-müali-cələrdən sonra Xəyalə sağalır və azadlığa buraxılır. Həm kənd camaa-tı, həm qonum-qonşular, həm kənd icra nümayəndəsi, həm də Əli Za-minli Xəyaləyə qayğılı-sayğılı münasibətdədir, ondan sevgi-məhəbbətləri əsirgəmir. Bütün kənd Xəyalə üçün ucaldılmış təzə evin açılışına tə-ləsir. Tələsənlər içində Əli Zaminli də var. Əslində o hamıdan çox sevinir. Şadlığı- fərəhi yerə-göyə sığır. Və asılıqandan pəncəyini götürür, "Onda biz də gedək. Bu tədbiriyyətə iştirak etməyin özü savabdır", - deyərək iri ad-dımlarla qayıya yönəlir.

"Tanrı əmanəti" həcmcə kiçikdir, mənə-məzmun baxımdan həm çəkili-dir, həm də sanballıdır.

Dramaturq Qafar Cəfərli bir qadı-nın taleyi fonunda günümüzün bir-bi-rilə bağlı ən vacib məsələlərini (işsiz-lik, insan taleyinə biganəlik, uşaq əməyinin istismarı, mənəvi- əxlaqi dəyərlərin aşınması, valideyn məsu-liyyətinin arxa plana keçməsi...) dra-matik ampulada kəskinliklə qabardır, bu neqativliklərin gələcəkdə daha bö-yük fəsadlar yaradacağına anonsunu verir və hamını, hər kəsi bu xoşagəlməz gerçəkliklərə və habelə Tanrının bizlərə ən böyük əmanətinə, yəni insa-n övladına zülm, işgəncə yaşatma-sına laqeydlik və biganəlik sərgilə-məsinə amansız mübarizəyə çağırır. Oxucuları ayıq- sayıqlığa səfərbər edir dramaturqun vaxtında çalınmış bu həyəcan təbili və heç şübhəsiz, bu təbil günlərin birində ayağa qaldıra-caq haqqı pozulmuş obanı-əli.

"Tanrı əmanəti", eyni zamanda, Tanrı övladlarını Tanrının ən böyük əsərinə, ən böyük əmanətinə (insa-na) sonsuz hörmət və qayğıya səsləyir. Səsləyərək deyir ki, ey insan, sən Tanrı əmanətini öz canın, qan-nın kimi qoru, onun xeyirxah arzu-istəklərinə işiqlə yandır. Ey insan! Tanrı əmanətini qurban etmə gəl çirkin xəyanətinə, çalış o əmanətə sən salma ləkə, toxunma birçə yol da Tanrı ülviyyətinə, Tanrı qüdsiy-yətinə.